

ROMA HUKUKUNDA VERGİ TOPLAMA ŞİRKETLERİ
(SOCIETAS PUBLICANORUM veya SOCIETAS
VECTIGALIS)

Doç. Dr. Pervin SOMER*

Yrd. Doç. Dr. Fulya İlçin GÖNENÇ**

1. Giriş

Roma hukukunda şirket akti (*societas*), rızai bir akit olması ve ortakların ilişkilerini arzularına göre biçimlendirmelerine olanak sağlayan esnek yapısı sayesinde, karşımıza çeşitli görünümde ve yapılanma modellerinde çıkmaktadır. Öyle ki *societas*¹ olarak isimlendirilmekle birlikte, klasik roma şirketinden tamamen ayrılan *societas publicanorum*, bir roma kurumunun farklı nitelikteki gereksinimleri karşılamaya uygun yapısıyla, gösterdiği gelişim ve değişimin çarpıcı bir örneğidir. Kendine has yapısı ile *societas publicanorum* kazanç gayesi güden, tüzel kişiliğe sahip bir ortaklık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür ortaklıkların ne zamandan beri ve hangi koşullar sonucunda ortaya çıkmış olduğu tarihçiler ve ekonomistler için her zaman merak ve inceleme konusu olmakla birlikte, araştırmalar bize bu tür girişimlerin ve girişimcilerin varlığını en erken 17. yüzyıl olarak işaret etmektedir². Oysa *societas vectigalis* bize, modern ortaklıklardan çok daha eski bir tarihte, neredeyse ikibin yıl öncesinde, tüzel kişiliğe sahip, hisselerin devredilebildiği ve ortakların sınırlı sorumluluğunun olduğu bir ortaklık yapısını apaçık göstermektedir.

---

* Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ *Societas* tabiri, Roma hukuku kaynaklarında tarafların rızalarının uyuşması ile meydana gelen şirket akti kavramını ifade ettiği gibi, bu akit ile ortakları birbirine bağlayan hukuki varlığı da ifade eder. Çalışmamızda, şirket akti ile ortaklar arasında meydana gelen ilişkiyi ifade etmek için "*societas*" tabiriyle birlikte, yerine göre "şirket" veya "ortaklık" tabiri de kullanılmıştır.

² **POROY, R. / TEKİNALP, Ü. / ÇAMOĞLU, E.:** Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 8. baskı, İstanbul 2000, s. 4 vd.

Tipik roma şirketi *societas*'tan farklı olarak başta tüzel kişiliğe sahip olması ve diğer özellikleriyle *societas publicanorum*'un varlığı, bir yandan varolduğu dönemin ekonomik yapısına ışık tutarak yeni kapılar açmakta, diğer yandan roma şirket aktinin yeni bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bakış açısı günümüz ortaklıklar hukukunda roma şirketinin etkilerinin bize sunulandan daha büyük boyutlarda olduğunu apacık ortaya koyacaktır.

2. *Societas Publicanorum – Societas Vectigalis*

Roma'da, genellikle şövalye sınıfından (*equites*) olup, ortaklıklar halinde biraraya gelen ve vergi toplama işlerini üzerlerinde bulunduran kişilere *publicani*³ adı verilmektedir. Oluşturdukları ortaklıkların (*societas publicanorum*) varlığı ve faaliyet gösterebilmesi, devlet ile bir sözleşme yapılmasına bağlıdır⁴. Cumhuriyet döneminde, Roma devletinin vergi gelirlerinin kendisi ile sözleşme yapan bu şirketler aracılığıyla toplandığını söylemek mümkündür.

Günümüzde, kamu giderlerinin finansmanında başvuru kaynakların en önemlisi olan vergi, tarihi ve sosyal bir olgu olarak, kökeni itibariyle insanlık tarihi kadar eskidir. Romanın vergilendirme sistemi siyasi dönemlere göre farklılıklar göstermektedir. Siyasi yapıdaki değişimler, her konuda olduğu gibi, vergi konusunda da etkisini göstermiştir⁵. Verginin birinci ve

³ *Publicani*, devlete ait olan herşeyi ve devletin her türlü gelirini ifade etmek için kullanılan "publicum"dan gelir ve genellikle "vectigal" ile eş anlamlı olarak kullanılır. *Vectigal*, devlete ait olup, istifadesi veya kullanılması bir ferde tahsis olunan arazi için ödenen yıllık ücreti belirtmekle birlikte devlete ödenen her türlü ücret için de kullanılmaktaydı. D.50.16.16' da Gaius, Roma halkının devlete vermesi gereken ücretleri (*vectigal*) toplayanlara *publicani* dendiğini, zira "publicus" (kamuya ilişkin) kavramıyla, Roma halkı (*populus romanus*) arasında bir bağ olduğunu belirtmektedir.

⁴ Aslında *Publicanus*'ların faaliyet alanı sadece vergi toplama ile sınırlı değildir. Aynı şekilde kurdukları şirketler ile kamu sözleşmeleri yaparak kamuya mal ve hizmet tedariki sağlayan, kamu arazilerini işletme yetkisine sahip olan şirketlerin varlığı bilinmektedir. Yunanlı tarihçi Halikarnaslı Dionysius (M.Ö. 1.yy.) bu nitelikteki bir şirket tarafından, *ensor* ile yapılan bir sözleşme ile tanrılar için tapınak inşa edilmesi işininin yüklenildiğini belirtmektedir. Yine kaynaklarda, sirk hayvanlarına ve düşman kuvvetlerinin gelişini sesleri ile haber verdiklerine inanılarak beslenen beyaz kazlara (Livy 5.47.4) yiyecek sağlama işini yüklenen şirketlerden söz edilmektedir. *TEMİN*'in söz ettiği, *societas vectigalis* ile benzer özellikler taşıyan bir şirket türü de, deniz taşımacılığı yapan kişiler tarafından (*navicularii*) oluşturulan, devlet ile yapılan beş yıllık sözleşme ile bağlı olan ve ortakların ölümü ile sona ermeyen nakliye şirketleridir. Bkz., *TEMİN, P.*: "A Market Economy in the Early Roman Empire", JRS, Volume XCI, 2001, s. 176 vd. Bu tür şirketler içinde en önemlisi vergi toplama şirketleri olduğundan, muhtemelen zaman içinde gerek *publicani*, gerek ise *societas publicanorum* sadece vergi toplayıcıları ve vergi toplama şirketlerini ifade eder hale gelmiştir.

⁵ Bu konuda bkz. *SOMER, P.*, Roma Hukukunda Vergilendirme, Prof.Dr. Ergun Önen'e Armağan, İstanbul 2003, s. 697 vd.

önemli işlevinin kamusal gereksinimlerin gerektirdiği giderleri karşılamak olduğu düşünülse de, vergi politikasının mali olmayan amaçlar için kullanılması da sözkonusu olmuştur. Roma'da da vergilendirme ile nüfus politikasına ilişkin amaçların takip edildiği bilinmektedir. Zaman içinde devletin en önemli gelir kaynağı olan verginin türleri artmış, vergi gelirlerinin devlet adına tahsili yetkisi belirli şartlarla "vergi toplayıcılara" verilmeye başlanmıştır.

Vergilerin tahsiline ilişkin tarihi nitelikteki yöntemlerden biri olan iltizam usulünde, vergilerin tahsil hakkının, devlet tarafından anlaşma ile "mültezim" denilen üçüncü bir şahsa (genellikle şirketlere) verilerek karşılığında bir belirli bir bedel alındığı bilinmektedir⁶. Günümüzde hiçbir modern devlette rastlanmayan bu uygulamanın Roma'da *societas vectigalis* aracılığıyla uygulanması sözkonusu olmuştur. Bu şirketlere sadece roma vatandaşları ortak olabildiği halde, vergi toplama işi bizzat şirket ortakları tarafından yapılmaz; alt sınıftan olduğu kabul edilen ve *familia publicanorum* olarak adlandırılan kişilerce yapılırdı. Bu kişiler arasında azatlılar, köleler ve roma vatandaşı olmayanlar da yer alırdı⁷. Ancak bu kişilerin fiillerinden dolayı *publicanus*'un sorumluluğu sözkonusu olurdu⁸.

Bu dönemde devlet, bir bölgenin vergisini belirledikten sonra, vergilerin iltizama verilmesi bir tür açık arttırma ile gerçekleşmekteydi. Tahsil edeceği vergi karşılığında devlete en fazla ödemeyi yapmayı taahhüt eden kişi veya şirket, devlet adına vergi toplama hakkına sahip olurdu. Her ne kadar, bu açık arttırmaya bireysel olarak katılmak mümkün olabilse de, belirlenen vergi miktarı ve fazlasının devlete ödenmesi gerekliliği karşısında, ne kadar varlıklı olursa olsun, tek bir kişinin bunu karşılaması olanaksızdı. Bu nedenle, birden fazla kişi bir araya gelerek şirket kurma yoluna gidiyorlardı. Vergi toplanması işini kendi üzerine almak suretiyle bir tür müteahhit fonksiyonu ifa eden *publicani*'nin devlete ödediği bedel ile tahsil ettiği tutar arasındaki farktan, tahsil masrafları çıktıktan sonra kalan miktar, kendi kazancını oluşturmaktaydı. Bu durumun doğal sonucu olarak devlete ödemeyi yapan kişi veya şirket için temel amaç, elde ettiği vergi toplama hakkı çerçevesinde, ödediğinden çok daha fazlasını toplamaktı.

⁶ TURHAN, S., Vergi Teorisi ve Politikası, İstanbul 1987, s. 89.

⁷ SCHMITZ, L., "Publicani" www.ukans.edu/history/index/europe/ancient_rome/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA*/home*.html, (01.10.2005) (Publicani).

⁸ Ulpianus, *publicanus*'un köleyi *nox*a vererek sorumluluktan kurtulamayacağını, zira bu iş için iyi köleler seçilmesi gerektiğini belirtmektedir; D. 39.4.3 pr. (Ulpianus libro 55 ad edictum) *si exhubuissent, noxali iudicio convenirentur, idcirco autem tam dura condicio eorum effecta est, quia debent bonos servos ad hoc ministerium eligere*. Bkz. TAMER GÜVEN, D.: Roma Hukukunda Yardımcı Şahsı Seçmede Kusur Nedeniyle Sözleşmeden Doğan Sorumluluk (*Culpa In Eligendo*), İstanbul 2001, s. 88 vd.

Devlet tarafından eyaletlerden alınan vergiler çeşitlilik gösterdiğinden, farklı türdeki vergilerin farklı şirketler tarafından toplanması sözkonusu olmakla birlikte, bir şirket tarafından birden fazla verginin toplanabilmesi de mümkündür⁹.

Bu yapı “devlete ait vergi gelirlerinin toplanmasının belirli bir süre ile kiralanması” olarak da ifade edilmektedir. Böylelikle devlet, bir yandan verginin tahsil giderlerinden, diğer yandan hem vergi toplamanın güçlüklerinden kurtulmuş olur, hem de hazineye tutarı önceden belirlenmiş bir gelir sağlamayı garanti ederdi. Bu açık arttırma *Censor*’lar tarafından genellikle temmuz ayında ve beş yıllığına yapılırdı. Sözkonusu uygulamanın avantajları yanında, zaman içinde sakıncaları açıkça ortaya çıkmıştır. Uygulamada devletin siyasi ve idari gücündeki küçük bir zayıflamadan *publicanus*’ların faydalanmaya çalıştıkları ve çoğu kez bunda başarılı olarak devletin kudret ve itibarına zarar verdikleri görülmüştür. Diğer yandan vergi toplayıcıların mümkün olduğu kadar fazla vergi almak amacıyla yükümlüler üzerinde baskı kurmaları kaçınılmaz olmuştur. Sahip oldukları yetkiye dayanarak vatandaşların mallarına elkoyma yetkisini (*pignoris capio*) kullanmaları halinde bu durum bir haksız fiil olarak nitelendirilmez, kendilerine karşı malların gasbından doğan dava açılmazdı¹⁰. Görüldüğü gibi bu tür şirketlerin görevleri istismara ve kötüye kullanılmaya açıktı. Bu nedenle, D.39.4.1.2’de cumhuriyet döneminin sonlarında, imparatorluk dönemi başında bir *praetor* beyannamesi (*edictum*) yayınlanmak zorunda kalındığından sözedilmektedir¹¹.

Romanın başarı ile çıktığı savaşlar, ekonomik, sosyal ve politik yapısını derinden etkilemişti. Romanın hızlı yayılımı ve genişlemesi sonucunda,

⁹ JOLOWICZ, H.F., Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge 1932, s. 307

¹⁰ D.47.8.2.20 (Ulpianus lib. 56 ad Edictum) *Si publicanus pecus meum abduxerit, dum putat contra legem vectigalis aliquid a me factum: Quamvis erraverit, agi tamen cum eo vi bonorum raptorum non posse labeo ait: Sane dolo caret: Si tamen ideo inclusit, ne pascatur et ut fame periret, etiam utili lege aquilia.* ; “Eğer *publicanus* benim sürü hayvanımı, benim tarafından vergi yasalarına aykırı bir eylem yaptığımı düşünerek alıp götürmüşse: Yanılmış olsa da malların gasbından doğan dava (*actio vi bonorum raptorum*) yine de açılmaz. Labeo, kötünin bunun dışında olduğunu söyler: Bununla birlikte, otlamalarını engellemek ve ölmeleri için (bir yere) kapatmışsa *lex Aquilia*’dan doğan *utilis* dava verilir.” Bkz. İPEK, N., Roma Hukukunda Gasp (*Rapina*), İstanbul 2001, s. 57.

¹¹ D.39.4.1.2 (Ulpianus lib. 55 ad Edictum) *Dixerit aliquis: quid utique hoc edictum propositum est? quasi non et alibi praetor providerit furtis damnis vi raptis sed e re putavit et specialiter adversus publicanos edictum proponere;* “Birisi demiştir ki; bu *edictum* özellikle neye yönelik olarak konulmuştur? Praetor hırsızlık için, mala verilen zararlar için, malların gasbı için benzer başka bir şekilde öngörmemiştir, ama özellikle de *publicanus*’lara karşı bir *edictum* koymayı devletin yararı için düşünmüştür.”

eski *civitas* idaresinin bu geniş alanda işlemesi artık olanaksızdı¹². *Equites* sınıfı, Pön Savaşlarından sonra büyük zenginlik kazanmaya başlamış ve nüfuz elde etmişti. Prestijli ve kârlı bir girişim olarak görülen vergi toplayıcılığı, güçlü ortaklıklar hatta yeni bir "sınıf" yarattı. *Lex Claudia*¹³ ile senatörlerin, devlete ait vergilerin toplanması da dahil, her tür spekulatif girişimlerde yer almasının yasaklanması ile, MÖ. 218'den itibaren zaten büyük şirketler halinde örgütlenmiş olan *equites* (şövalye) sınıfı ve onların oluşturdukları şirketler hakim hale geldi. Devlet yönetimini elinde bulunduran *senatus nobilitas*'ını, maddi açıdan bağımsız ve o sıralarda ortaya çıkan sermaye ekonomisinin baskısından uzak "büyük çiftçiler sınıfı" olarak korumayı amaçlayan bu kanun ile devleti yönetenlerin ellerini "kirli para işlerinden" uzak tutması sağlanmak istenmiştir¹⁴. Aynı şekilde *magistra*'ların ve eyaletlerde valilerin bu tür şirketlerde pay sahibi olmasına izin verilmezdi. Bu kural özellikle eyaletlerde (*provincia*) yaşayanları korumaya yönelikti. Diğer yandan halk tarafından, vergi toplayıcılarının "hırsız" olarak nitelendirildiği bir ortamda, devlet idaresinde söz sahibi olan ve saygın görevlerde bulunan kişilerin itibarının korunması zorunluluğu da gözardı edilemezdi¹⁵.

Cumhuriyet döneminde politik ve ekonomik olarak gücünün doruğunda olan *equites* sınıfı, bir yandan halkın diğer yandan devletin aleyhine işleyen bir zulüm mekanizmasını elinde bulunduruyordu. Cumhuriyet döneminin çöküşe geçmesiyle birlikte, şövalye sınıfı ve pek çoğu bu sınıfa mensup olan *publicani* eski gücünü yitirmeye başladı. Bu durumu, devlete ait vergi ve diğer gelirlerin toplanmasında *publicanus*'ların yetkilerini daraltan yasal düzenlemeler izledi. *Publicanus*'un vatandaşların mallarına el koyabilme, eşyasını ve üzerini arayabilme yetkileri ortadan kalktı. Getirilen kısıtlamalar sonucunda vergi toplama işi eskisi kadar cazip ve kârlı bir iş olmaktan çıkmıştı. Zaten devlet desteği olmaksızın daha fazla ayakta kalmaları da mümkün değildi.

İmparatorluk devrinden itibaren, daha önce *societas vectigalis* tarafından toplanan vergilerin büyük bir kısmı imparator tarafından atanan, devlet hizmetinde görevli özel memurlar tarafından toplanmaya başlan-

¹² **UMUR, Z.**, Roma Hukuku Ders Notları, İstanbul 1987 (Ders Notları), s. 35; **KARADENİZ - ÇELEBİCAN, Ö.**, Roma Hukuku, Tarihi Giriş - Kaynaklar - Genel Kavramlar - Şahsın Hukuku - Hakların Korunması, 6. Bası, Ankara 1997, s. 24.

¹³ *Lex Claudia*; Senatus üyelerinin ve çocuklarının, kendi mallarını taşıtmak haricinde gemi sahibi olmalarını, deniz ticareti yapmalarını ve devletin ticaret işlerine iştirak etmelerini yasaklayan kanun (M.Ö. 218 veya 219). **UMUR, Z.**, Roma Hukuku Lügati, İstanbul 1985 (Lügat), s. 116.

¹⁴ **İPLİKÇİOĞLU, B.**, Ephesus Yazıtları Işığında İmparator Diocletianus'a Kadar Roma Şövalye Sınıfı ve Asia Eyaletindeki Resmi Görevlileri, Ankara 1993, s. 1. dn. 2.

¹⁵ **GRANT, M.**, Roma'dan Bizans'a, İstanbul 2000 (çev. İlgelen, Z.), s. 39.

dı¹⁶. Böylece imparatorluk devrinden itibaren önemlerini kaybeden bu tür şirketler, M.S. V. yüzyıldan itibaren tamamen ortadan kalkmışlardır¹⁷.

3. Roma Hukuku Kaynaklarında *Societas Publicanorum*

*Corpus Iuris Civilis*¹⁸te *publicani* ve *societas vectigalis*'e ilişkin metinler yer almakla birlikte, derleme yapıldığı sırada, kamu gelirlerinin toplanmasının özel şirketlere bırakılması çoktan ortadan kalkmış olan bir uygulama olduğundan, vergi toplayıcıları ve onlara ait ortaklıklara ilişkin sınırlı ve genel bir bilgi verilmektedir.

Hukuk tarihi bakımından henüz yeterince değerlendirilmeyen bir kaynak olan Efes Anıtı bize bu konuda ışık tutabilecek bilgiler içermesi bakımından önem taşır¹⁹. 1976'da keşfedilen bu anıtta yer alan *lex portorii Asia* (MÖ.62), dönemin ekonomik, ticari yapısına, vergi sistemine ve özellikle *societas vectigalis*'e ilişkin önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır²⁰. Söz konusu kanun Asya'da *ensor* tarafından temsil edilen devlet ve özel girişimci (*publicanus*) arasında, vergi toplama hakkının kiralanması konusunda yapılan bir *lex censoria*²¹ örneğidir. Kanunda *publicani* ve roma devletini temsilen *ensor* arasında

- ¹⁶ SCHMITZ, Publicani; TAHİROĞLU, B / ERDOĞMUŞ, B., Roma Hukuku Dersleri, Tarihi Giriş-Hukuku-Tarihi-Genel Kavramlar-Usul Hukuku, İstanbul 2005, "Devletin aldığı arazi vergisi en çok fakirleri etkiliyordu, çünkü vergide esas alınan oran herkes için aynıydı. Bu nedenle yaşamlarını zaten zor sürdüren, politik hayatta bir etkisi olmayan bu halk kitlesi diğer sınıflara nazaran vergilerden olumsuz etkileniyordu. Ancak devletin araçları kaldırarak vergiyi toplaması halkın rahatlamasına sebep olmuştu.", s. 27 dn. 55.
- ¹⁷ MALMENDIER, Roman Shares, http://faculty-gsb.stanford.edu/malmendier/personal_page/Papers/Roman-Shares_published_090605.pdf (01.10.2005) (Roman Shares); UMUR, Lügat, s. 174.
- ¹⁸ *Corpus Iuris Civilis*: M.S. 528-534 tarihleri arasında Iustinianus'un hazırlanmış olduğu hukuk eserlerinin bütününe, rönesans devrinden itibaren verilen isim. *Corpus Iuris Civilis*'in, Iustinianus'un uygulamak istediği hukukla beraber, XII Levha Kanunundan, VI. yüzyıla kadar, Roma hukukunun oluşumu ve gelişimini içinde taşımaktadır. Yorumu son derece güç olan bu eserin bir özelliği, içinde bir taraftan Iustinianus zamanında yürürlükte bulunan hukukun bulunması, diğer taraftan artık yürürlükte olmayan fakat tarihi bir değer taşıdığı için korunan sayısız kural-ların varlığıdır.
- ¹⁹ İzmir ili Selçuk İlçesi sınırları içindeki antik Efes kenti'nin ilk kuruluşu M.Ö. 6000 yıllarına, Neolitik Döneme (Cıvalı Taş Devri) kadar inmektedir. Hellenistik ve Roma çağlarında en görkemli dönemlerini yaşayan Efes, Roma İmparatoru Augustus zamanında, Asya Eyaleti'nin başkenti olmuş ve nüfusu o dönem (M.Ö. 1.-2. yüzyıl) 200.000 kişiyi aşmıştır. Bu dönemde her yer mermerden yapılmış anıtsal yapılarla donatılır. *Lex portorii Asia*, daha önce Efes'de Selçuk Kalesi'nin güney eteğinde bulunan St. John Kilisesi'nin ilk minberi, daha sonra girişte basamak olarak kullanılan mermerin arka yüzünde bulunan yunanca yazıttır.
- ²⁰ İPLİKÇİOĞLU ; "M.Ö.129 yılında *consul* M. Aquilius tarafından eyalet (=provincia) olarak düzenlenen Asia ise, çok geçmeden, Roma Cumhuriyetinin diğer tüm eyaletlerinin akıbetine uğramıştır; eyalet, İtalyalı tüccarların (*conventus civium Romanarum qui in Asia negotiantur*) ve vergi mültezimlerinin (*societas publicanorum*) büyük ilgisini çekmiş; bu insanlar çok zengin olan ülkeyi sistematik bir biçimde talan etmeye başlamışlardır". s.19.
- ²¹ *Lex censoria*: devlete ait malların açık arttırma ile satış şartlarını veya vergi almakla görevlendirilenlerin hak ve yükümlülüklerini tesbit etmek gibi sorunları çözmek için *ensor*lar tarafından çıkartılmış nizamname. UMUR, Lügat, s. 115.

yapılan sözleşmeye ilişkin olan temel konulardan söz edilmektedir. İlk olarak kiralamanın konusu ele alınmıştır; sözleşmeye konu olan verginin türü açıkça belirtilmiş (*portoria*²²), verginin toplanacağı yer detayları (paragraf 2) ve vergi muafiyetlerine (paragraf 31) yer verilmiştir. İkinci önemli konu, ödeme planına ilişkindir (paragraf 42). Verilen bilgiler, belirlenen bedelin vergi toplama işini üzerine alan şirketler tarafından, sözleşme süresi içinde taksitler halinde ödenmesinin genel bir uygulama olduğuna işaret etmektedir. *Lex portorii Asia*'da *publicanus*'un üzerine aldığı görev nedeniyle, Roma halkına aynı ve şahsi teminat sağlaması gerekliliğinden söz edilmektedir (paragraf 43)²³.

Livy, (*ab urbe condita* 23.48.10-49) ve Polybius (VI.17.1-6), M.Ö.II. ve III. yüzyıllara ilişkin olarak *publicani* ve *societas publicanorum* hakkında geniş bilgiler vermektedir. Livy'nin metinlerinde, İkinci Pön Savaşları sırasında devlete bu tür şirketler tarafından verilen ödünçlerden ve Roma ordusuna erzak temin etme işini üstlenen şirketlerden, tarihlerinin tesbit edilmesini sağlayacak ölçüde, ayrıntılı olarak söz edilmiştir; Livy, 23.48.10 (M.Ö.215), 24.18.11 (M.Ö.210)²⁴.

Livy, metinlerinde *publicanus*'ların deneyimli iş adamları olduğunu belirtmekte, devlet ile yaptıkları sözleşmelerde iyi müzakereci olduklarını ifade etmektedir. Livy, hazinede yeterli kaynağın bulunmaması halinde, dini yapıların onarılması, orduya, sirk hayvanlarına erzak sağlanması, devlet gelirlerinin toplanması gibi işlerin yapılmasının bu şirketler tarafından üstlendiğini belirtmektedir (24.18.10)²⁵. Kaynaklarda *publicani* ve *societas publicanorum*, daha geniş olarak bu tür sözleşmeleri yapanları ve bu sözleşmelere bağlı olarak faaliyet gösteren şirketleri ifade etmekle birlikte, *societas vectigalis* sadece vergi toplama şirketlerini ifade eder biçimde kullanılmaktadır.

4. Roma Şirket Akti (*Societas*) ve *Societas Publicanorum*

Roma hukukunda şirket akti (*societas*) iki veya daha fazla kişinin ortak ve meşru bir amaca ulaşmak için mal ve/veya emeklerinin bir araya getir-

²² *Portoria*, genellikle gümrük resmi olarak kullanılmakla birlikte köprü, nehir ve yollardan geçildiği zaman alınan geçiş resminin yanısıra, devlet veya mahalli idareler menfaatine bazı şehirlerde alınan okruva resmini de kapsamaktadır. **SOMER**, s. 701.

²³ **MALMENDIER**, Roman Shares.

²⁴ Bu konuda bkz. **NICOLET, C.**, "Polybius VI, 17, 4 and the Composition of the *Societas Publicanorum*", *Irish Jurist*, 1971, s. 163 vd.

²⁵ Livy, 14.18.10; *Cum censores ob inopiam aerariise iam locationibus abstinerint aedium sacrarum tuendarum curuliumque equorum praebendorumac similium his rerum, convenire ad eos frequentes qui hastae huius generis adsueverant, hortarique censores ut omnia perinde agerent locarent ac si pecunia in aerario esset: neminem nisi bello confecto pecuniam ab aerario petiturum esse.*

²⁶ Şirket Akti konusunda bkz. **GÖNENÇ, F.İ.**, Roma Hukukunda Şirket Akti (*Societas*), İstanbul 2004.